

Filosofisen feminismin ytimessä

MARKKU OKSANEN

Mari Mikkola: *The Wrong of Injustice. Dehumanization and Its Role in Feminist Philosophy*. Studies in Feminist Philosophy. Oxford University Press, New York 2016. 285 sivua.

1960-luvulta alkaen analyttisen filosofian perinteessä on muotoutunut ajankohtaisiin poliittisiin ja moraalisiin kysymyksiin suuntautuva tutkimuslinja, jonka perusolemukseen kuuluu erityyppisen syrjinnän ja sarron tunnistaminen ja sen kohteena olevien emansipaatio. Englannin kielessä näitä ideologioita, rakenteita ja perinteitä on tehty näkyviksi ja siten kritisoitavaksi erilaisina ismeinä. Niistä osa ei käänny suoraokoisesti suomen kieleen. Rasismi ja seksismi ovat muodostuneet meille tutuiksi ilmaisuiksi, mutta *speciesism* (lajisorto), *ableism* (vammaisten syrjintä) ja *ageism* (ikäsyryntä) vaativat toisen tyyppisen ilmaisen. Kaikkia näitä ismejä yhdistää ongelma: miten määritellä syrjinnän ja sarron kohteena oleva luokka riittävän laveasti, kehtään unohtamatta ja palvelen oikeudenmukaisuutta ja muita poliittisia ihanteita. Esimerkiksi rasismin käsitteen tarkoitus on tehdä näkyväksi alistettu ja syrjitty ryhmä ihmisiä; mutta miten rakentaa tämä ryhmä sortumatta rasistisiin tai ontologisesti ja tieteellisesti perusteettomiin olettamuksiin eli välttää rodullistaminen? Lajisarron perusongelma on hieman erilainen, sillä lajien suojele liittyy varsinaisesti biodiversiteettiin eli luonnon monimuotoisuuteen ja sitä hankaloittaa darwinistisen ajattelun synnyttävä ongelma lajien olemassaolosta (ns. lajiongelma), jonka kielteistä puolta ei kuitenkaan kutsuta "lajillistamiseksi".

Sen sijaan kriittinen puhe lajisorrosta on perinteisesti keskittynyt kysymykseen tuntoisten olentojen luokasta ja sen rajaamisesta: löytyykö *homo sapiensin* ohella muiden lajien edustajista tuntoisia yksilöitä, joita ihmiset sortavat? Vastaava rakennushanke, joka monissa kohdin osuu yhteen edellisten hankkeiden kanssa, on ollut myös feministisen filosofian keskiössä: kutsutaanko tiettyjen ihmisten muodostamaa luokkaa naiseksi (naisukupuoleksi), ja jos kutsutaan, niin miten se tunnistetaan ja keiden intressejä tai kenen emansipaatiota feministisen filosofian on tarkoitus edistää? Näihin haasteisiin tarttuu myös Mari Mikkola.

Mikkola on Britanniassa ja Saksassa opiskellut ja uraansa luonut suomalaislähtöinen filosofi, joka nykyään työskentelee Oxfordin yliopistossa apulaisprofessorina. Ainoa suomalaisuuteen viittaava asia kirjassa – pienen säätoteamuksen ohella – on sen kansi, jonka kuvana on suomalaisten suosikkitauluksi vuonna 2006 äänestämä Hugo Simbergin *Haavoittunut enkeli*. Itselleni ei avaudu, miksi juuri tämä teos on valittu kanteen, eikä Mikkola ryhdy selittämään ratkaisua. *The Wrong of Injustice* (WI lyhyesti) on Mikkolan ensimmäinen julkaistu teos. Sen jälkeen Mikkola on toimittanut teoksen pornografiaan liittyvistä filosofisista kysymyksistä.

Mikkolan teoksen kantava teema on epäoikeudenmukaisuus ja dehumanisaatio eli ihmisyyden kieltäminen henkilössä tai tämän ihmisyyden riistäminen. Suomeksi sana *dehumanization* vakiintuneesti käännetään epäinhimillistämiseksi, mutta mielestäni se ei tavoita englanninkielisen sanan ydinajatusta riittäväällä tarkkuudella filosofisessa keskustelussa, joten puhun dehumanisaatiosta. Epäinhimillistäminen voi myös sekoittaa julmuutta ilmaisevan sanan *inhumanity* kanssa. Yhtenä periaatteellisenä ongelmana käänöksessä on se, että ”epäinhimillistäminen” riistää ei-inhimillisiltä olioilta arvokkuuden ja moraalisien huomioonotettavuuden, joka niille monien mielestä kuuluu. Kirjasta on ylipäänsä hankala kirjoittaa suomeksi, koska kaikilla ilmaisuilla ei ole vakiintuneita vastineita suomen kielessä – tai jos on, ne helposti jäävät asiaan perehtyneiden käyttöön ja ulkopuoliset hieman varovasti vain vilkuilevat, mitä suuria

tuntemuksia herättävällä alalla tapahtuu. Mikkola ei tietääkseni ole suomeksi näistä asioista julkaissut mitään. Perinteisesti vaikeuksia ovat aiheuttaneet sukupuolikäsitteet (*sex/gender, female/woman*). Silmään pisti myös ilmaisu *gerrymandering*, jota alun perin on käytetty pejoratiivisesti vaalipiirien rajojen tarkoitushakuisesta siirtämisestä, ”rajakikkailusta”, mutta joka kirjassa viittaa ryhmien – niin naisryhmän kuin ylipäänsä sukupuoliluokkien – tarkoitushakuisen luomiseen.

Mikkola lähestyy aihepiiriä feministisestä filosofiasta käsin analyttisellä otteella. Hän hyödyntää enimmäkseen feministisen filosofian kirjallisuutta, arvostellen siinä vallitsevia peruskäsityksiä naisesta ja ylipäänsä sukupuolesta, puolustaen niiden sijaan humanistista feminismiä. Siten vaikka ei olisi kiinnostunut feministisen filosofian keskusteluista vaan pikemminkin epäoikeudenmukaisuudesta, vääryydestä sekä ihmisyyden riistämisen kysymyksestä, Mikkola tarjoaa näkökulman sukupuolisensitiiviseen ja poliittisesti tiedostavaan analyttiseen filosofiseen antropologiaan (jos aihepiiriä sopii nimittää tällä hieinan vanhahtavalla tavalla). Mikkola keskustelee lähinnä nykyfilosofien kanssa; on merkille pantavaa, ettei hän viittaa kertaaakaan Suomessa lukuisten käännösten myötä suosiota saaneeseen Hannah Arendtiin, vaikka yhtymäkohtia olisi helppo löytää. Mikkolan metodologisiin lähtökohtiin kuuluu myös ei-ideaalinen teoria: politiikan teoriassa usein tehdään ero ihanneyhteiskuntia hahmottelevan ja todellisista historiallis-sosiologisista realiteeteista ponnistavan lähestymistapojen välillä, ja Mikkola edustaa jälkimmäistä. Niinpä hän sanoo olevansa kiinnostunut kehrittelemään ”väliaikaista epäoikeudenmukaisuuden teoriaa”, jota voi hyödyntää rakennettaessa kattavaa teoriaa oikeudenmukaisuudesta.

Esittelen tässä kirjoituksessa lyhyesti teoksen keskeistä sisältöä ja lopuksi muotoilen kirjasta kokonaisarvion, kuten arvioissa on tapana. Mikkolan käsittelytapa on eksaktia, hyvin harkittua ja kattavaa, joten tämä lyhyt arvio jää väistämättä pintapuoliseksi ja valikoivaksi. Tarkempi kritiikki tuodaan esille myöhemmässä keskustelussa, jota uskon ja toivon kirjan herättävän.

Mikkolan tavoite on kunnianhimoinen: tarjota ”paradigman muutos” ja korvata vakiintunut keskustelu avainkäsitteineen uudella. Teos jakautuu johdantoon, kahteen päälukuun ja päälukujen alla kahdeksaan alalukuun (alkaen luvusta kaksi). Ensimmäisen pääluvun, ”Against the Gender Controversy”, aiheena on naiseuden ja sukupuolen (*gender*) ideoiden avaaminen ja pohjimmiltaan *sex/gender* -jaottelun arvosteleminen. Toinen pääluku ”Normativity Anew” pureutuu dehumanisoinnin tarkasteluun ja humanistisen feminismin (tässä järjestyksessä) muotoilemiseen.

Kirjan ensimmäinen pääluku käsittelee kysymystä sukupuolen ja eritoten naissukupuolen olemassaolosta. Feminismin perinteinen kritiikin kohde on ollut essentialismi eli käsitys, jonka mukaan tiettyyn ryhmään kuuluvia yhdistävät jaetut luonnolliset ominaisuudet, naisia naisten ominaisuudet ja miehiä miesten, ja yhteiskunnallisia asemia on jaettu ja tulee jakaa näiden luonnollisten ominaisuuksien mukaisesti. Essentialismin käsite on tunnetusti ongelmallinen ja monimerkityksinen, joten Mikkola käyttää sukupuolirealismia (*gender realism*) käsitettä. Eräs reaktio essentialismia vastaan on ollut pyrkimys päästä eroon sukupuolten olemassaolosta tyystin ja puolustaa sukupuolikeptisiä tai ääri nominalistisia näkemyksiä, joiden mukaan on vain yksilöitä. Feminismin sukupuolten kiistäminen kuitenkin synnyttää ongelman: jos sukupuolia ei ole olemassa, keitä feminismit puolustaa ja keiden emansipaatiota se ajaa? Siten naisluokan olemassaolo on hyvin ilmeinen lähtökohta. Nainen sosiaalisena luokkana (*social kind*) ei kuitenkaan voi olla pelkkä tarkoitushakuisesti valittu joukko yksilöitä vaan jotakin ontologisesti ja semanttisesti vakaampaa. Perinteiset vastaukset liittyvät naiseuden biologisointiin tai naisen näkemiseen sosiaalisena tuotoksena. Feministinen filosofinen keskustelu tarjoaa koko liudan erilaisia vastauksia, joita Mikkola käy läpi kirjansa kahdessa seuraavassa luvussa.

Luku kolme käsittelee nominalistisia vastauksia semanttisiin ja ontologisiin kysymyksiin naiseudesta ja luku neljä puolestaan realistisia vastauksia. Kummankin lähestymistavan tavoitteena on ollut esittää kattava teoria sukupuolesta, jossa naisen

käsite on määritelty riittävän tiheästi (*thick*), jotta sen poliittinen mielekkyys ei vaarannu ja jotta määritelmä ei ole syrjivä. Mikkola määrittelee nominalistisen ja realistisen käsityksen sukupuolesta seuraavalla tavalla (vapaasti suomennettuna): Sukupuolinominalismi on käsitys, jonka mukaan ei ole mitään normatiivisesti ja eettisesti merkityksellistä ominaisuutta, jonka naiset naisina jakavat, mutta on olemassa jotakin, joka kuitenkin yhdistää naisia sosiaalisena luokkana. Sukupuolirealismen sijaan katsoo, että on olemassa jokin tärkeä ja kaikkia naisia sosiaalisena luokkana yhdistävä ominaisuus. (WI 46.) Nominalismiin sisältyy ajatus luokan jäsenten yhtäläisyydestä jäsenyyden kriteerinä, mutta Mikkolan mukaan kriteerit ovat joko liian löysiä tai liian tiukkoja – kumpikin sisältää ongelmansa, jos tavoitteena on saada ymmärrys naisista yhtenä sosiaalisena luokkana. Realistisella käsityksellä on samantapaisia ongelmia. Sen vuoksi Mikkola haluaa päästä eroon näiden tuottamista ongelmista väittämällä ensiksikin, ettei tarvitse tietää ”mitä on olla nainen”, ja toiseksi että *naisen* määrittely ei ole tarpeen sukupuolittuneiden yhteiskunnallisten epäkohtien tunnistamiseksi ja selittämiseksi. Toisin sanoen *naisen* käsitteestä ei tarvita tiheää määritelmää, jollaista feministinen filosofia on perinteisesti pyrkinyt löytämään ja joka on tuottanut historiallisesti tärkeän mutta viime aikoina tarpeettomaksi muuttuneen jaotteen biologisen ja sosiaalisen sukupuolen välillä (*sex/gender*). Mikkolan mukaan kiistaa, jota hän nimittää *the gender controversy*ksi, on mahdoton ratkaista, joten sen voi jättää ratkeamattomaksi ja siirtyä eteenpäin.

Luvussa viisi Mikkola esittää, että suppea (*minimal*) – hän käyttää myös attribuutteja ohut (*thin*) ja pintapuolinen (*superficial*) – käsitys naisesta on riittävä feministisen filosofian perustaksi. Tämä on tärkeää feminismille poliittisessa mielessä, sillä ”feministiteoreetikkojen on pystyttävä puhumaan naisista” (WI 142). Suppean käsityksen taustalla on arkinen käsitys sukupuolista – Mikkola puhuu kielellisistä intuitioista. Keskeinen ongelma on seuraava: ”Näyttää intuitiivisesti helpolta käyttää naisen käsitettä, mutta vaikealta selittää sen käyttöä” (WI 106). Mikkola jatkaa, että sukupuolia koskevilla kielellisillä intui-

tiolla on kaksi erillistä tehtävää: yhtäältä ne ohjaavat sukupuolikäsitteiden käyttöä ja toisaalta ne avaavat sukupuolikäsitteiden merkityssisältöä (*content*). Edellistä Mikkola kutsuu ekstensionaaliseksi ja jälkimmäistä semanttiseksi tehtäväksi. Feministiset filosofit ovat kritisoineet arkiseen kielenkäyttöön sisältyviä semanttisia ja ekstensionaalisia intuitioita, mutta Mikkola yhtyy tähän kritiikkiin vain semanttisten intuitioiden osalta. Mikkolan mielestä ”nainen” on tunnistettavissa ja naisen käsite on käytettävissä, sillä tavallisten ihmisten arkinen kielenkäyttö tarjoaa riittävän vakaan ja käyttökelpoisen viitekohdan ”naiselle”. Hän ei pyri löytämään käsitteen ”nainen” käsitteellistä sisältöä sen avulla, miten termiä käytetään, vaan katsoo, että tavalliset kielenkäyttäjät osaavat käyttää sanaa ”nainen” hyvin ristiriidattomasti ja yhtenäisesti, jolloin voidaan ymmärrettävästi juurruttaa (*fix*) suppea naisen käsite viittaamaan tiettyyn yhteiskunnalliseen olioluokkaan ja käyttää sitä poliittisessa toiminnassa.

Kirjan toisessa pääluvussa siirrytään naisen-käsitteen semanttisista ja ontologisista kysymyksistä hahmottelemaan humanistisen feminismin perustaa. Sen peruskäsite on dehumanisaatio, jota käsittelee kirjan kuudes luku. Uuden ajan filosofiassa ihmisarvon idea korostuu tunnetusti Kantin filosofiassa. Dehumanisaation määrittelemistä kantilaisesti ihmisarvon käsitteen avulla Mikkola pitää liian epämääräisenä. Jonkin olion arvo-ominaisuuden loukkaamisen sijaan Mikkola viittaa dehumanisaatiolla ”teon piirteeseen ja tapaan kohdella toisia”. Ja tarkemmin sanottuna ”teko tai kohtelu on dehumanisoiva, jos ja vain jos se epäoikeutetusti toimii oikeutettuja inhimillisiä intressejä vastaan muodostaen moraalisen vahingon”. (WI 8.)¹

Dehumanisoinnin määritelmässä korostuu ensiksi intressin käsite. Mitä ovat oikeutetut inhimilliset intressit? Tätä kysymystä Mikkola käsittelee alaluvussa 6.4.1. Hän luonnehtii niitä Joel Feinbergin tarjoaman hyvinvoinnin intressin käsitteen

¹ ”An act or a treatment is dehumanizing if and only if it is an indefensible setback to some of our legitimate human interests, where this setback constitutes a moral injury.”

avulla. Analyysissä on kolme keskeistä näkökohtaa. Ensiksi hyvinvoinnin intressit ”auttavat määrittelemään, keitä olemme” ja edesauttavat muiden intressien tavoittelua. Hyvinvointi on siedettävän ihmiselämän perusta, joka osaltaan mahdollistaa esimerkiksi yksilöiden kukoistamisen, mutta hyvinvointi ja kukoistaminen eivät ole samoja asioita. Toiseksi Mikkola korostaa, että intressiä vahingoittavaa teko on mahdoton puolustella, jolloin vahingoittamista ei pystytä oikeuttamaan. On kuitenkin tilanteita, joissa hyvinvoinnin intressien vahingoittamiselle on löydettävissä riittävä oikeutus. Esimerkkinä tästä on työntekijän rekrytoiminen toisen ehdokkaan ohi ilman ennakkoluuloja ja syrjintää; valinnassa ei tällöin dehumanisoida muita ehdokkaita. Kolmanneksi intressien loukkaamiseen sisältyy rakenteellinen ja systeeminen ulottuvuus, jossa laajasti jaetut yhteiskunnalliset ennakkoluulot ja järjestelyt ylläpitävät yksilöiden vahingollisia käsityksiä ja niihin nojaavia tekoja. Mikkola tekee eron moraalisesti väärän toiminnan ja dehumanisaation välillä tässä yhteydessä (WI 166). Mikkola myös arvostelee Feinbergiä siitä, että tämän määritelmä perustuu oletuksiin normaaleista ihmisistä normaaleine intresseineen ja normaaleine ruumiintointoineen, jolloin sitä voi pitää vammaisia syrjivänä. Osa ihmisistä ei voi tätä normaaliutta saavuttaa; he jäävät jollakin tavalla vajavaisiksi tai epätäydellisiksi. Tilalle Mikkola tarjoaa ajatusta, että ihmisillä on intressi olla vapaa stigmatisoinnista (ts. olla arvostettuja ja kunnioitettuja) ruumiillisista poikkeamista huolimatta, sekä intressi olla myös vapaa (fyysisistä) kivuista. Ihmisillä on siten yhteisiä hyvinvointia koskevia perusintressejä, joiden ansiosta yksilöiden hyvinvoinnin toteutumista voidaan Mikkolan mielestä arvioida myös ulkopuolelta, kolmannen persoonan näkökulmasta ja yksilöiden omista ilmaistuista kokemuksista riippumatta (WI 169). Sama koskee myös dehumanisoinnin käsitettä: dehumanisoiva kohtelu on jotakin, mikä ei palaudu toimijan kokemuksiin vaan liittyy rakenteellisiin näkökohtiin.

Toinen keskeinen alaluku on 6.4.2. Siinä Mikkola pureutuu moraalisen vahingon (*moral injury*) käsitteeseen osana dehumanisoinnin

nisoinnin määritelmää. Luvun alussa Mikkola esittää, että moraalinen vahingoittaminen liittyy henkilön arvoon, jota dehumanisoiva teko tai rakenne ei tunnista eikä toteuta. Hän hyödyntää myös monille suomalaisfilosofoille tuttua tunnustamisen käsitteistöä, erityisesti tunnustavaa kunnioittamista (*recognition respect*). Esimerkkinä moraalista loukkauksesta Mikkola käsittelee koulutuksen epäämistä naisilta heidän sukupuolensa perusteella, sillä kyseistä toimintamallia ei voida oikeuttaa eikä sille löydy lieventäviä näkökohtia. Mikkola korostaa, että moraalisesti vahingoittava teko ei välttämättä ole dehumanisoiva, vaikka dehumanisoivan teon välttämätön piirre on moraalinen vahingoittavuus, sillä jotkin moraalisesti loukkaavat teot ovat vähäpätöisiä eikä dehumanisoivaksi teoksi ole syytä nimittää mitä tahansa väärää tekoa.

Luvuissa seitsemän ja kahdeksan pureudutaan epäoikeudenmukaisuuden ja emansipaation kysymyksiin, ja niissä Mikkola hyödyntää analyysiaan dehumanisaatiosta ja moraalista vahingoittamisesta. Luku seitsemän yhdistelee normatiivista analyysia ja yhteiskuntateoriaa sillä ajatuksella, että kuvaileva yhteiskuntateoria ilman normatiivisia ulottuvuuksia ei pysty ohjaamaan, ja normatiivinen teoria ilman kuvailevaa yhteiskuntateoriaa ja sen empiirisiä elementtejä jää tyhjäksi. Lopputuloksena on emansipatorinen yhteiskuntateoria, joka analysoi kriittisesti erityisesti niitä naisiin kohdistuvia mekanismeja ja rakenteita, jotka mahdollistavat ja ylläpitävät yhteiskunnallista syrjintää (*discrimination*), vallankäyttöä (*domination*) ja sortoa (*oppression*) vailla riittäviä perusteita. Luvun kahdeksan painopiste on epäoikeudenmukaisuuden muodoissa tai ääriinjoissa. Epäoikeudenmukaisuus toimii yksilöllisellä ja institutionaalisella tasolla. Yksilötasolla epäoikeudenmukaisuus ilmenee asenteina ja uskomuksina, jotka kohdistuvat tiettyihin ihmisiin sellaisten heidän ominaisuuksiensa perusteella, jotka voivat liittyä sukupuoleen, ihonväriin ja niin edelleen. Instituutiotasolla epäoikeudenmukaisuus näkyy jonkin ryhmän valtana toisen yli sekä siinä, että vallitsevat yhteiskunnalliset käytännöt palvelevat valtaapitäviä. Esimerkiksi patriarkaatissa yhteiskun-

nalliset järjestelyt palvelevat erityisesti heteromiesten etua. Kaiken kaikkiaan Mikkolalla epäoikeudenmukaisuutta aiheuttavien ja ylläpitävien tekijöiden joukko on moninainen.

Kirjan päättävä yhdeksäs luku käsittelee sitä, miten dehumanisaatio on kumottavissa. Usein dehumanisaatio ymmärretään laittamalla kielteisten käsitteiden syrjinnän, vallankäytön ja sorron myönteisiksi ja tavoittelemisen arvoisiksi vastinpareiksi tasa-arvo (yhdenvertaisuus), kukoistaminen ja vapaus. Syrjintä ja yhdenvertaisuus liittyvät erottelevaan kohteluun; vallankäyttö ja kukoistaminen liittyvät mahdollisuuksien vaikuttamiseen ja päättämiseen omasta elämästään ja sen reunaehdoista; ja sorto ja vapaus itsensä toteuttamiseen ja kehittämiseen. Mikkola ei kuitenkaan katso, että dehumanisaation voittaminen muodostuu mainituista tekijöistä, vaan ne ovat dehumanisaation voittamisen tuloksia. Itse dehumanisaatio on voitettavissa ja yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus toteutettavissa, kun sisällöllinen mahdollisuuksien tasa-arvo (*substantive equality of opportunity*) saavutetaan. Feministiselle filosofialle dehumanisaation idea on tärkeä, koska sen avulla voidaan tunnistaa nykytilanteen vääryydet ja oikeuttaa niiden oikaiseminen, ja sisällöllinen mahdollisuuksien tasa-arvo viittaa siihen, miten sukupuolisesti oikeudenmukainen tulevaisuus voidaan saavuttaa. Pohtiessaan oikeudenmukaisuuden ja tasa-arvon olemusta Mikkola viittaa Elizabeth Andersoniin ja etenkin Amartya Senin vaikutusvaltaiseen toimintavalmiusteoriaan, mutta hän pitää niitä liian täyteläisinä, sillä tavoitteena on saavuttaa minimalistinen käsitys oikeudenmukaisuudesta ja sen perustekijöistä. (Toki hän käsittelee myös Martha Nussbaumia monessa kohdin.) Tarkemmin sanoen Mikkolaa kiinnostaa tunnistaa ne tekijät, jotka mahdollistavat hyvän elämän – painopiste on ”rakenteellisissa solmukohdissa, yksilöllisissä asenteissa ja näitä seuraavissa toiminna, jotka tarvitsevat korjaamista ja puuttamista” (WI 265).

Kirjan loppupuolella aloin kaivata jonkinlaista taulukkoa, johon olisi tiiviisti koottu avainkäsitteet keskinäisine suhteineen ja tilan salliessa määritelmien. Kirja on hyvin systemaattinen,

käyttääpä Mikkola jopa sotilaalliseen järjestykseen ja kurinpiitoon viittaava termiä *regimentation* aika ajoin, kun hän tarkastelee epäoikeudenmukaisuutta, mutta vaikka toisto tekee suorituksista rutiininomaisia armeijassa, niin visualisointi palvelisi eri tavoin omaksuvia lukijoita.

Palataan vielä dehumanisaation käsitteeseen ja Mikkolan käyttämään esimerkkiin, raiskaukseen. Raiskaus on dehumanisoiva teko. Hänen historialliset esimerkkinsä liittyvät Kongon demokraattiseen tasavaltaan ja sekasortoisessa maassa liikkuvien sotilajoukkoiden suorittamiin raiskauksiin sotilaallisina toimenpiteinä (*martial rape*). Mikkola viittaa myös syksyllä 2018 yhdessä jesidiaktivisti Nadia Muradin kanssa Nobelin rauhanpalkinnon saaneeseen lääkäri Denis Mukwegeen. Mikkolan tapauksen ja käsitteiden valinta kuitenkin herättää seuraavan kysymyksen: kansainvälisen oikeuden ja ihmisoikeuksien näkökulmasta dehumanisoinnin käsite liittyy usein vakavimman luokan järjestelmälliseen pahuuteen tiettyä ihmisryhmää kohtaan, rikoksiin joita nimitetään rikoksiksi ihmisyyttä vastaan. Esimerkiksi Larry May (2005, luku 6) pohtii tarkasti, miten samat teot, raiskaukset, voidaan käsitteellistää eri tavoin ja miten niihin liitetyt rangaistukset eroavat toisistaan. Tämä on poliittisesti merkityksellistä, sillä ihmisoikeusrikoksena dehumanisoinnin alle luettavat teot voivat antaa oikeutuksen kansainvälisen yhteisön suorittamiselle toimenpiteille, humanitaariselle väliintulolle. Kansanmurhaan voi liittyä – ja tyypillisesti liittyykin – järjestelmällinen raiskaaminen, mutta raiskaus on toisaalta myös rikos, joka rinnastuu yksittäisiin henkirikoksiin ja joka voidaan käsitellä yksittäisen oikeusjärjestyksen sisällä, normaalin rikoslain puitteissa. Raiskauksen pitämisen dehumanisoivana tekona voi toki ymmärtää siten, että kyseessä on hyvin vakava rikos. Mutta voi kysyä – vastausta tässä tarjoamatta – pitäisikö dehumanisoinnin käsite varata vain poikkeuksellisiin tapauksiin? Pitäisikö raiskaus sotarikoksena erottaa raiskauksesta ”tavallisena” rikoksena? Tämä keskustelu on analoginen ihmisoikeuksien yhteydessä käytävään keskusteluun ihmisoikeusrikkomusten vääryyden painavuudesta: ta-

valliset murhat ja tapot kuuluvat valtioiden oman vallan käytön alaan; kansanmurhat ovat kansainvälisiä kysymyksiä. Minimalistisen ihmisoikeuskäsityksen mukaan ihmisoikeuksien kategoriaa ei poliittisista syistä pidä liikaa laajentaa vaan tarkasti rajata sen tarjoama symbolinen arvovalta ja ihmisoikeusrikkomuksiin puuttumisen mahdollisuus. Toisin sanoen tavallisen raiskauksen pitäminen dehumanisoivana tekona herättää kysymyksen käsitteen käytön sopimattomasta laventamisesta ja sen normatiivisen voiman vesittymisestä: miten vakavia, järjestelmällisiä tiettyihin väestöryhmiin kohdistuvia rikoksia voidaan nimittää, jos samoja termejä käytetään tavanomaisesta pahudesta? Tällainen tilanne voi muodostua, jos lainsäädäntö ei tunnista raiskausta rikoksena tai/ja viranomaiset eivät toimeenpane raiskausta koskevaa rikoslainsäädäntöä. Mutta tällöin on mielestäni kysymys sääntelyjärjestelmän ongelmallisuudesta, ei yksittäisistä teoista ja toiminnoista, joihin Mikkola dehumanisoinnin liittää. Mikkola itse ei käsittele dehumanisointia kansainvälisen oikeuden kysymyksenä, mutta sitä sivuavaa kysymystä dehumanisoinnin rajoista Mikkola pohtii luvussa 6.4.2, kuten edellä mainitsin.

Kaiken kaikkiaan tekisi mieli todeta, että Mikkolan kriittisiä pohdintoja naisen (ja miehen) olemassaolosta ja niihin liittyvistä vääryyksistä olisi ilo lukea, elleivät käsiteltävät asiat olisi paikoitellen tyrmistyttäviä. Kirjan raiskausosuuksia lukiessani mieleeni tuli Jonathan Gloverin opus *Ihmisyys: 1900-luvun moraalihistoria* (*Humanity*, julkaistu alun perin 1999). Alussa ihmettelin miksi Mikkola varoittaa lukijoitaan, että kirjan jälkimmäinen puolisko sisältää tapauskuvauksia, jotka voivat järkyttää lukijaansa. Mutta kirjan luettuani ymmärrän täysin, miksi lukijaa voi varoittaa tulevasta. Jätän lukijan arvioitavaksi sen, onko tämä tarpeetonta lukijasta huolehtimista, mutta arvioitsijana minun ei tarvitse pidätellä kirjaan kohdistuvia kehuja. *The*

Wrong of Injustice on erinomainen yhteiskuntafilosofinen tutkimus, joka varmasti kiinnostaisi myös suomenkielistä lukijakuntaa, jos se jonakin päivänä käännetään.²

Itä-Suomen yliopisto

Kirjallisuus

Glover, Jonathan (1999/2003) *Ihmisyys: 1900-luvun moraalihistoria*. Suomentanut Petri Stenman. Helsinki: Like ja Suomen rauhanpuolustajat.

May, Larry (2005) *Crimes Against Humanity. Normative Account*. New York: Cambridge University Press.

² Kiitokset Susanne Uusitalolle ja Maija Aalto-Heinilälle kommentista.